

tes kan djur inte lida, och detsamma tycks enligt Dennett även gälla människor. Han menar förstås att lidande finns i form av ”nervkretsarnas aktiviteter” i hjärnan, men något subjektivt *upplevt* lidande finns egentligen inte. Det kan man inte tro på.

Lars Bergström

Det öppna sinnelaget – och dess fiender

Gina Gustavsson

Fri Tanke/Liberal Debatt 2023. 202 s. ISBN 978-91-89139-06-0

Det öppna sinnelaget – och dess fiender är skriven av statsvetaren Gina Gustavsson och utgör den sjätte fristående delen i bokserien *Liberal Idédebatt* från tidskriften *Liberal Debatt*, den första utgiven i samverkan med förlaget Fri Tanke. Seriens upplägg är att en utvald författare ges ekonomiska förutsättningar att efter eget huvud skriva en bok på temat liberalism. Tidigare delar har (i omvänd kronologisk ordning) författats av Håkan Holmberg, Lena Andersson, Andreas Bergh, Susanna Birgersson samt Per Svensson, vars bok *Därför hatar alla liberaler: Och därför har alla fel* från 2014 utgjorde seriens startskott när den kom för tio år sedan.

Detta årtionde kan inte gärna ses som ett av liberalismens ljusaste – åtminstone inte om man tänker på liberalismen som politiskt projekt snarare än teoribildning. Runt om i världen är den liberala demokratin på reträtt. Enligt den senaste demokratirapporten från Varieties of Democracy (V-Dem), som delar in världens länder i fyra kategorier – slutna autokratier, elektoral autokratier, elektoral demokratier och liberala demokratier – levde för drygt tio år sedan (2012) mer än hälften av jordens befolkning (54 %) i någon form av demokrati medan resten (46 %) levde i en autokrati av något slag. Sedan dess har autokratien vunnit mark: under det senaste jämförelseåret (2022) levde nästan tre fjärdedelar av befolkningen (72 %) i en autokratisk regim medan bara en fjärdedel (28 %) levde i en demokrati. Av denna fjärdedel levde inte ens hälften i en demokratisk stat som V-Dem kategoriserar som liberal. Liberala demokratier huserade i förfölj blott 13 % av världens befolkning, att jämföra med ett årtionde tidigare då de inhyste 16 % av befolkningen och utgjorde 42 av världens länder mot förrförra årets 32. År 2022 bestod världen till och med av fler slutna autokratier (33 stycken) än liberala demokratier – för första gången på nästan 30 år.

Enligt V-Dem är trenden tydlig: allt fler länder autokratiseras (går från liberal till elektoral demokrati, från elektoral demokrati till elek-

toral autokrati eller från elektoral till sluten autokrati) medan allt färre demokratiseras (går i motsatt riktning). Denna samhällsomvandling benämns ofta som demokratins kris, men det är lätt att inse hur krisen även är liberalismens, ty autokratiseringen av världen utgörs i mångt och mycket av att sådant inskränks som liberaler räknar till sina kärnvärden: yttrandefriheten, pressfriheten, organisationsfriheten, den akademiska friheten.

Att liberalismen som politiskt projekt är i nöd står alltså klart. Detsamma gäller inte den akademiska litteraturen och det intellektuella samtalet om liberalismen. Den liberala idédebatten lever i allra högsta grad och har om något stimulerats av den kris i vilken det politiska projektet befinner sig. *Det öppna sinnelaget* är Gustavssons (senaste) inlägg i denna debatt.

Vad vill då Gustavsson tillföra diskussionen? Det övergripande syftet med boken, skriver hon i inledningskapitlet (s. 12), är på ett sätt att *definiera liberalismens väsen*. Liberalismen, anar man, har nämligen inte bara problem på det politiska planet utan lider även av en identitetskris. Vari ligger liberalismens själ? Vad innebär det egentligen att vara liberal? De förhärskande svaren i debatten tillfredsställer inte Gustavsson, som i stället ger ett eget bud på vad som utmärker liberalismen och kännetecknar en liberal. Detta bud är inte enbart av akademiskt intresse; enligt Gustavsson har det även stor betydelse för hur liberalismen som politiskt projekt ska klara sig ur den nödsituation i vilken den befinner sig. För det finns en väg ut ur autokratiseringsknipan: liberalismens försvarare måste bli *liberaler* (så som Gustavsson betecknar en liberal, det vill säga). Så lyder bokens huvudbudskap.

Enligt Gustavsson (se t. ex. s. 46; se även kap. 1) består liberalismen (liksom de övriga politiska ideologierna förmodar man) av två delar: dels en uppsättning *ideal* eller *principer*, dels ett *etos*. Den första beståndsdel – liberalismens ideal eller principer – är de *grundsatser* man behöver tro på för att vara liberal. Gustavsson skriver aldrig ut vilka hon anser höra till liberalismens grundsatser, men att friheten väger tungt i dessa får man ändå förmoda. I boken är det dock inte liberalismens ideal eller principer som är i fokus utan dess andra beståndsdel: dess *etos*.

Liberalismens *etos* är det *sinnelag* man behöver ha för att vara liberal (s. 18 och 22; se även s. 21 och 24–25), och ett annat syfte med boken är att föra in just frågan om liberalismens *etos* i den liberala idédebatten – särskilt den svenska, där frågan enligt Gustavsson knappt diskuteras offentligt.

Vad är då ett *etos* eller *sinnelag* (Gustavsson verkar använda termerna

synonymt)? Trots (eller kanske på grund av) att Gustavsson genom hela boken använder en mängd olika fraser – och aldrig samma fras två gånger – för att beskriva dess natur blir det aldrig helt uppenbart vad hon har i åtanke. Exempelvis får vi inom loppet av bara åtta sidor i bokens början reda på att ett sinnelag utgörs av en persons ”känslor, tankar, vanor och förhållningssätt” (s. 18), av personens ”attityder, världsbilder, självförståelser och känslor” (s. 19), av dennes ”känslor, vanor, handlingsmönster och tolkningar av omvärlden” (s. 21), av hur en person ”tolkar och reagerar på omvärlden” (s. 21), av ”hur man gör saker [...] [a]lltså till exempel med vilken ton, känsla och nerv en människa reagerar, talar, tänker och agerar” (s. 22), samt att ett sinnelag tycks vara nära besläktat med en persons ”kynne, temperament och karaktär” (s. 23), ”psyke[...]” (s. 23) och ”anda eller livsstil” (s. 24) (se även bl. a. s. 41, 46, 97, 146 och 170 för ytterligare och annorlunda beskrivningar). Inte nog med att ett sinnelag verkar vara ett konglomerat av så många olikartade delar – känslor, vanor, tankar, tolkningar av omvärlden, självförståelser, och så vidare – att det blir svårt att se framför sig någon tydlig helhet, åtskilliga av dess beståndsdelar är så abstrakt beskrivna att man inte sällan undrar vad beskrivningen egentligen pekar ut (vad är exempelvis en reaktionston?). Och hur är det nu, en person har ju inte bara en (typ av) känsla (tanke, vana, och så vidare) utan flera. Men är alla av betydelse för personens sinnelag? Eller bara vissa? Vilka då, i så fall? Sinnelagets konturer förblir oskarpa.

Denna oskarpa är egentligen inte av någon avgörande betydelse eftersom Gustavssons huvudintresse i boken inte är sinnelag i allmänhet utan *en särskild typ* av sinnelag, nämligen liberalismens (s. 32). Och när det gäller det liberala sinnelaget, vilket är vad hon kallar *det öppna sinnelaget* (från vilket boken fått sin titel), så erbjuder hon faktiskt en definition. Enligt Gustavsson består det öppna sinnelaget av tre delar (se s. 130–35, samtliga kursiveringar tillagda):

För det första består det [...] av en *frimodig självtillit*. Man måste nämligen vara öppen för att alla kan ha fel och det innebär att man alltid ska ta sig rätten att tänka själv. (s. 130)

För det andra involverar det [...] en *nyfiken öppenhet inför andra individer*. Det fordrar en genuin vilja att se och förstå andra människor med alla deras egenheter. (s. 131)

För det tredje består det [...] av en *öppenhet för det asymmetriska, oordnade och mångtydiga* i tillvaron, vilket gör att vi inte undviker konflikter mellan

olika värden och individer. Det handlar om att istället möta det som stör och sticker ut utan att rygga tillbaka eller försöka pressa in det i en mall som riskerar att göra våld på verkligheten och individerna i den. (s. 134)

En frimodigt självtillitsfull person som är nyfiken på andra och öppen för motsättningar i tillvaron är alltså enligt denna definition en person med ett öppet eller liberalt sinnelag, eller vad vi skulle kunna kalla en liberalt sinnad person.

Påpekas bör att det enligt denna definition varken är ett nödvändigt eller tillräckligt villkor att hysa liberala åsikter – att tro på de liberala grundsatserna – för att vara liberal till sinnet. Ett sinnelag utgörs enligt Gustavsson helt enkelt inte (ens delvis) av en persons ideologiska övertygelser (se s. 21–22). En övertygad liberal kan med andra ord vara icke-liberal till sitt sinnelag, något Gustavsson återkommande poängterar (se s. 109, 154, 175 och 189), precis som en övertygad icke-liberal kan vara liberal till sinnet. Nämnas bör också att en persons sinnelag enligt Gustavsson är föränderligt. En liberalt sinnad person är ingenting man är (från födseln) utan någonting man blir, men inte nödvändigtvis förblir (resten av livet) (s. 23). Dessutom är sinnelag enligt Gustavsson något man kan ha flera av samtidigt, i olika grader (s. 152–53 och 173). En liberalt sinnad person kan vi därför förstå som någon vars öppna sinnelag *dominerar* över personens andra sinnelag.

Enligt Gustavsson (s. 168; se även s. 58, 71 och 160–68) går det att odla ett öppet sinnelag (även om resultatet delvis kommer vara situationsberoende). Men inte bara det: enligt henne är det ett sinnelag som liberaler *bör* odla (s. 19, 130 och 170). Här kan det tyckas märkligt att Gustavsson uppmanar liberaler att odla ett öppet sinnelag när hon själv (se t. ex. s. 18 och 23) anser att det i att vara liberal *ingår* att ha ett öppet sinnelag. En person som redan har ett öppet sinnelag behöver ju knappast odla ett, än mindre uppmanas att göra det. När Gustavsson uppmanar liberaler att odla ett öppet sinnelag måste därför ordet "liberal" betyda någonting annat, någonting i stil med "liberal blott till övertygelsen". Då blir uppmaningen begriplig: alla som är liberala blott till övertygelsen bör bli liberala även till sinnet.

Varför bör liberalt övertygade personer odla ett öppet sinnelag? I Gustavssons framställning går det att urskilja åtminstone tre skäl. För det första är det väl helt enkelt så att man enligt henne måste ha ett öppet sinnelag för att vara "sant" liberal. Att ha ett öppet sinnelag är med andra ord något som liberalismen själv kräver av en liberal per-

son, vilket väl många med liberala övertygelser anser sig vara. Saknar man då ett öppet sinnelag är det onekligen hög tid att börja odla ett. För det andra framställs det öppna sinnelagets tre beståndsdelar som i sig goda karaktärsdrag, som dygder. Gustavsson har intet ont ord att säga om dem (annat än att de ibland kan vara krävande) utan beskriver dem genomgående i positiva ordalag. Klart att personer med liberala övertygelser bör eftersträva ett sådant felfritt sinnelag. Det tredje skälet framstår dock som huvudskälet och tarvar en utförligare utläggning.

Motsatsen till det öppna sinnelaget kallar Gustavsson för *det auktoritära* (eller *slutna*) *sinnelaget* (kap. 8; se särskilt s. 147–52). Även detta sinnelag består av tre delar – *undergivenhet uppåt*, *aggression nedåt* samt *konventionalism* – där varje del motsvaras av en motpol hos det öppna sinnelaget:

Undergivenheten i det auktoritära sinnelaget utgör motsatsen till [det öppna sinnelagets] frimodiga självtillit. Den riktar sig uppåt eftersom den består i att man i hög grad följer dem som man uppfattar som de legitima auktoriteterna i samhället och tenderar att svälja deras uttalanden utan granskning eller ifrågasättande. (s. 148)

Aggressionen i det auktoritära sinnelaget står i vägen för nyfikenheten på andra människor och inlevelsen i dem, det vill säga det öppna sinnelagets andra beståndsdel. Aggressionen riktar sig nedåt eftersom den drabbar de kategorier av människor som den auktoritära uppfattar som underordnade och som auktoriteterna han lyder under sanktionerar att man angriper på olika vis. (s. 150)

Konventionalismen i det auktoritära sinnelaget strider mot det öppna sinnelagets tredje punkt: öppenheten för motsättningar mellan olika värden och individer. Den består i att man ställer sig bakom de rådande sociala normerna i samhället och vänder sig starkt mot var och en som försöker ifrågasätta eller bryta mot [dem]. (s. 151)

Enligt Gustavsson tenderar personer med ett auktoritärt sinnelag att ty sig till starka ledare (s. 154) och hysa politiska åsikter – så som att ens politiska motståndare ska förnekas sina grundläggande rättigheter (s. 159) – som vi förknippar med auktoritära (totalitära, autokratiska) regimer. Och hon tycks instämma i påståendet att det politiska stödet för starka ledare egentligen bottenar i något psykologiskt, nämligen det auktoritära sinnelaget (s. 146). Eftersom ett auktoritärt (totalitärt, autokratiskt) samhälle på många sätt är raka motsatsen till ett liberalt så ligger det

i den övertygade liberalens intresse att försöka få den auktoritärt sinnade att bli av med sitt auktoritära sinnelag. Och i den strävan, menar Gustavsson (s. 49–53 och 182–86), är det mycket bättre för den liberalt övertygade att ha ett öppet sinnelag än något av de *andra* sinnelag som enligt henne brukar förknippas med liberalismen, nämligen *salongsliberalens*, *boulevardliberalens* och *alléliberalens* (s. 39–49).

Även om dessa tre sinnelag särskiljer sig på vissa sätt så har de också mycket gemensamt. Enligt Gustavsson förenas de i ”förnuftsivern och det torra och lite distanserade förhållningssättet till omvärlden, den benhårda individualismen, och ointresset för gemenskapens hjärtlighet” (s. 48). Hon fortsätter: ”Såväl salongs- som boulevard- och alléliberalen är också envetna rationalister. De ställer sig oförstående till längtan, sorg och andra känslor som är svåra att översätta till ett praktiskt reformpaket” (s. 48). En övertygad liberal med dessa karaktärsdrag framstår som en torr och dryg typ (s. 39) – och här drar sig inte Gustavsson för att nämna namn; Herbert Tingsten, Per Svensson och Lena Andersson pekas till exempel ut som typiska salongs-, boulevard- respektive alléliberaler – och har enligt Gustavsson inte mycket att erbjuda en auktoritärt sinnad person. Att så är fallet är scenen med Poppy och Hodge tänkt att illustrera.

I nordöstra London år 2010 har den lokala parlamentsledamoten från Labour, Margaret Hodge, bjudit in väljare för te och samtal. Poppy Moore är en av dem. Hon beklagar sig över de senaste årens inflyttning av invandrare till området och menar att lukten från vissa hus gör henne illamående och att det ”finns för många konstiga butiker som säljer konstigt kött och underliga grönsaker”. När Hodge svarar att ”tiderna har förändrats och vi måste förändras med dem” och uppmanar Poppy att sluta tjura så tystnar Poppy ett tag för att sedan byta spår: ”Saker och ting tas ifrån oss hela tiden. Jag kan inte ens få min syn testad.” ”Jodå, det kan du visst”, invänder Hodge. ”Nej, det kan jag inte”, svarar Poppy. ”Jodå, det kan du”, insisterar Hodge. ”*Don't feel so cross.*” (ung. ”känn dig inte så arg”) (s. 37–38).

Gustavsson konstaterar att Poppys problemformuleringar osar av oro och bitterhet, och att Hodge, i stället för att besvara Poppys upplevelse av vilshenhet och förfördelning, bemöter den med glättiga uppmaningar: ”Tänk förnuftigt istället, rikta blicken framåt, inte bakåt! Släpp taget, [...] var tacksam, positiv och optimistisk! Det gäller att hänga med när tiderna förändras!” (s. 38). ”Parlamentsledamotens ordval och ton”, konstaterar Gustavsson, ”andas framstegstro, individperspektiv och förnuftighet. Hennes etos är optimistiskt, på gränsen till klämkäckt. Sakligt, med en förkärlek för konkreta reformer [...]. Här tycks det finnas

föga tålmod med känslor, åtminstone om de är negativa och [...] som för Poppy röjer en längtan efter gemenskap och sammanhang man kan känna sig hemma i” (s. 38–39). Även om Hodge tillhör Labour så ger hon i scenen ovan prov på precis det sinnelag (eller snarare det som förenar de tre sinnelag) som enligt Gustavsson traditionellt sett förknippas med liberalismen. Och det är lätt att inse varför någon med det sinnelaget har föga att erbjuda en väljare som Poppy. Poppy tycks hysa ett slags undergångskänsla, och, konstaterar Gustavsson, ”[d]en som tror sig stå inför en förestående undergång kommer inte att vara särskilt mottaglig för klämkläcka uppmaningar om att blicka framåt och sluta tjura” (s. 51–52).

En mer välfungerande strategi hade enligt Gustavsson varit för Hodge att bemöta Poppy med ett *öppet* sinnelag. Det hade inneburit att ”lyssna in” Poppy, som bär på ”känslor som ilska, sorg, nostalgi, saknad och räds-la”, och sedan ”försöka hitta de strömmar och vindar som kan föra henne till öppnare landskap” (s. 184), dels genom att försöka få Poppy att se sig som en individ med ett eget ansvar, dels genom att försöka väcka hennes nyfikenhet på andra människor och dels genom att försöka peka på de gemensamma nämnare som finns människor emellan (s. 184–85). Konkret hade Hodge ”kunnat fråga Poppy hur hon själv agerade i sitt hemkvarter och om hon haft någon personlig kontakt med sina nya grannar”, påminna henne om hur hennes egna ”förfäder en gång flyttat till London från andra landsändar och då också uppfattats som annorlunda av de som bott där innan”, påtala ”statistik som visar hur snabbt invandrare från andra kulturer tenderar att ta till sig en hel del värden, attityder och vanor i det nya hemlandet” och klargöra ”vilken enorm andel av alla de som talar andra hemspråk och har andra matvanor än Poppy också är vanliga, laglydiga medborgare” (s. 185). Det tredje skälet varför liberalt övertygade personer bör odla ett öppet sinnelag – det som framstår som huvudskälet – är alltså att de enligt Gustavsson kommer att vara mer behjälpta av ett sådant än av ett salongs-, boulevard- eller alléliberalt sinnelag när det gäller att få auktoritärt sinnade personer som Poppy att bli av med sitt auktoritära sinnelag, och rentav konvertera det till ett öppet (även om Poppy i ärlighetens namn inte framstår som ett klockrent exempel på någon med ett auktoritärt sinnelag, vilket ju enligt Gustavssons definition är en person som bland annat visar undergivenhet uppåt, något som det från Gustavssons beskrivning av henne inte går att urskilja att hon gör).

Här kan man naturligtvis fråga sig både hur verkningsfull Gustavssons föreslagna strategi egentligen är och hur annorlunda den faktiskt är i förhållande till Hodge-strategin. Kommer till exempel en faktaföreläsning

om statistik verkligen att tala till en orolig och bitter väljare som Poppy? (Gustavsson påpekar själv vid ett tillfälle att "fakta står sig ofta slätt gentemot de krafter som ryms i en känsla" (s. 52; se även s. 146).) Och nog är det väl till Poppys förnuft man riktar sig när man påtalar statistiska fakta för henne – det är väl en uppmaning till henne att tänka förnuftigt?

Man kan också ställa sig frågor om Gustavssons syn på tolerans. Att hennes idealliberal inte tolererar vad som helst står klart; tvärtom ska en öppensinnad liberal vara "intolerant mot en del som strider mot det anständiga och humana" (s. 134) och försöka omvända olikesinnade som Poppy ("föra henne till öppnare landskap") snarare än att lämna dem ifred. Öppensinnade liberaler är långt ifrån "agnostiska till hur människor bör leva" utan "tar sig självklart rätten att uppmana till ett öppet sinnelag i den offentliga debatten" (s. 171). Men samtidigt som en öppensinnad liberal alltså har starka uppfattningar om hur människor bör vara, och dessutom försöker få dem att vara på det sättet, så finner man många formuleringar hos Gustavsson som verkar varna för just detta beteende. På ett ställe refererar hon exempelvis till Isaiah Berlin – som hon ägnat mycket av sin forskning åt och överlag tycks enig med – som i sin diskussion om de två frihetsbegreppen varnade för den positiva frihetens försvarare, vilka i sin strävan att "befria människans 'autonoma' eller 'autentiska' jag från hennes lägre impulser eller falska medvetande" riskerar att "hindra individen från att agera i linje med sina egna önskningar", något som Berlin enligt Gustavsson såg "som en 'monstruös' respektlöshet för människor så som de faktiskt är, till förmån för hur de egentligen borde vara" (s. 118). På ett annat ställe refererar hon uppskattande till Martha Nussbaum som har sagt att det gäller för liberaler att uppskatta kvinnor och män så som de är – annars kan det sluta "med att vi hatar dem för att de inte lever upp till våra föreställningar om perfektionen" (s. 133). Och på ett tredje ställe varnar hon för att falla för frestelsen att "försöka stöpa om [våra medmänniskor] i vår egen form, eller i vad vi anser vara den ideala formen (två saker som ofta sammanfaller med varandra)" (s. 132). Det verkar alltså som att öppensinnade liberaler borde acceptera individer så som de är, samtidigt som de inte borde göra det. Hur ska Gustavsson ha det?

Motsatsen till det öppna sinnelaget kallar Gustavsson som sagt för det auktoritära sinnelaget. Hon rubricerar även detta sinnelag som ett *hot* mot det öppna sinnelaget (s. 142; se även s. 19) och utnämner det till det öppna sinnelagets *fiende* (s. 144 och 159). (Ibland kallar hon, eller någon inspirationskälla hon refererar till, det auktoritära sinnelaget rent-

av för *frihetens* fiende (se s. 71, 84, 116 och 172–73; se även s. 85, 98, 108–9, 116–17 och 144.) Den fiende som åsyftas i bokens titel (*Det öppna sinnelaget – och dess fiender*) är alltså det auktoritära sinnelaget, eller kanske snarare – eftersom titeln talar om fiender i plural – alla förekomster i världen av denna typ av sinnelag. Detta intryck har man åtminstone fram till att Gustavsson mot slutet av boken offentliggör att det tydligen finns "två olika slags fiender till det öppna sinnelaget. Å ena sidan en auktoritär dragning till underdånighet gentemot auktoriteter, likriktning och konventionalism. Å andra sidan en cynisk böjelse för social dominans, med dess förakt för svaghet och förhållande av rå styrka och makt" (s. 159). Det senare sinnelaget kallar hon för *SDO* (social-dominans-orientering) (s. 158). Men nu infinner sig ett antal frågor, ty för Gustavsson är Berlin en stor inspiratör och i boken använder hon sig flitigt av hans klassiska djurpar igelkotten och räven som analytiska verktyg och kallar ofta det öppna sinnelaget för *rävens* sinnelag och det auktoritära sinnelaget för *igelkottens* sinnelag. Bokens framsida pryds till och med av ett gäng rävar och ett par igelkottar. *SDO*, däremot, kopplas inte till någon djurart i boken och finns inte representerad i zoologisk (eller annan) form på omslaget. Detta signalerar att även om *SDO* är en fiende till det öppna sinnelaget så är huvudfienden det auktoritära sinnelaget. Men i boken framgår det inte *varför* *SDO* skulle vara mindre av ett hot mot det öppna sinnelaget än det auktoritära. Antingen är *SDO* ett mindre hot, men då undrar man varför. Eller så är det ett lika stort hot som det auktoritära sinnelaget, men då kan man verkligen undra varför räv-igelkott-dikotomin tar så stor plats i (och på) boken. Och när offentliggörandet väl är gjort – att det finns fler slags fiender till det öppna sinnelaget än det auktoritära – så undrar man hur många fiender det egentligen finns. Hur är det till exempel med de salongs-, boulevard- och alléliberala sinnelagen som Gustavsson är så avogt inställd till; är även dessa fiender till det öppna sinnelaget? Varför (inte)? Och hur är det med socialismen och konservatismen? Även dessa politiska ideologier borde väl delvis bestå av varsitt etos, varsitt sinnelag. Är också dessa fiender till det öppna sinnelaget? Varför (inte)? Återigen lämnas läsaren med ett antal frågetecken som aldrig rätas ut.

Utöver att förklara vad det öppna sinnelaget är, varför det är eftersträvarsvärt (åtminstone för liberalt övertygade personer) och hur (några av) hoten mot sinnelaget ser ut så tecknar Gustavsson i boken även dess idéhistoria. Hon spårar den tillbaka, inte till upplysningen utan till roman-tiken och de så kallade första liberalerna kring slutet av 1700- och början

av 1800-talet: paret Germaine de Staël och Benjamin Constant (kap. 3). Historien fortsätter sedan via John Stuart Mill (och Harriet Taylor) (kap. 4) fram till efterkrigstidens så kallade kalla kriget-liberaler med Berlin i spetsen (kap. 5; även kap. 6 och 7). Gemensamt för dessa tänkare är enligt Gustavsson att de alla uppmanade liberaler att odla ett visst etos: det öppna sinnelaget (s. 130 och 171). Men inte bara det: enligt Gustavsson levde de också som de lärde. Det vill säga, de inte bara uppmanade andra att odla ett öppet sinnelag: med sina egna liv visade de också sin omgivning vad det innebär att vara öppensinnad i praktiken. Detta, menar Gustavsson, gjorde dem – och gör dem fortfarande – till liberala föredömen.

Mot slutet av boken kommer Gustavsson in på vad alltihop har för relevans för dagens Sverige (s. 174–90). Trots att åtskilliga svenskar är för det öppna samhället skönjer Gustavsson ändå oroväckande auktoritära tendenser i mångas sinnelag. För den som värnar friheten är dessa tendenser illavarslande, ty personer med ett auktoritärt sinnelag tenderar ju enligt Gustavsson att hysa (eller kanske komma att hysa) politiska åsikter som vi förknippar med frihetsfientliga regimer. Så vad bör dagens liberalt övertygade svenskar göra för att skydda sin älskade frihet? Gustavssons budskap: ta efter de liberala föredömena och odla ett öppet sinnelag. Det återstår att se om uppmaningen hörsammas.

Som nästan alla böcker har *Det öppna sinnelaget* både styrkor och svagheter. Till bokens förtjänster hör framför allt den engagerade idéhistoriska genomgången, men det är också intressant att få ta del av själva idén att liberalismen delvis (och väsentligen) består av ett etos, och att detta etos utgörs av det öppna sinnelaget. Även språket är en behållning: alltid levande, ofta med både udd och humor. Oavsett om dagens övertygade liberaler hörsammar Gustavssons uppmaning att odla ett öppet sinnelag så lär åtminstone frågan om liberalismens etos kunna få en del utrymme i den liberala idédebatten framöver.

Dessvärre kommer man inte ifrån att boken även lider av en del brister, eller snarare en återkommande brist: den på klargöranden och fördjupningar, vilket exemplifierats flertalet gånger ovan. Det kan finnas många skäl att hålla nere antalet sidor i en bok. Den här boken hade dock tjänat på att vara avsevärt längre än de cirka 200 sidor den är idag. För som det är nu lämnar den läsaren med ett inte obetydligt intryck av ofullständighet.

Nils Sylvan